

Hvad Seckendorff havde til Hensigt med Teutscher Fürsten-Staat.

Af

Axel Nielsen.

Blandt de politiske eller, om man vil, de økonomiske Skrifter fra det 17. Aarhundrede i Tyskland indtager Seckendorffs Skrift: Teutscher Fürsten-Staat en ganske særegen Plads. Medens v. Schröder, Becher, Hörnigk o. a. har til Hensigt med deres Skrifter at gribe ind i og give Raad for Regeringspolitiken, idet de belærer om, hvilke Midler en Stat maa bruge for at naa den saa stærkt efterstræbte Lyksalighed, giver Seckendorffs Bog sig saa godt som udelukkende af med, hvorledes selve Statsmaskineriet bør indrettes for at naa det samme Maal. At give praktiske Raad kunde ikke blive hans Sag, mente sikkert Seckendorff; Statskunst var ikke og kunde ikke blive en Videnskab, der kunde behandles i Litteraturen*).

Bogen staar uden Efterfølgere i sin Art. Gang paa Gang blev Bogen oplagt, hvad der vidner om dens stadige Brug, og langt ind i det 18. Aarhundrede prises

*) Jfr. Seckendorffs Udtalelser om v. Schröder i 1686. Willisch: Arcana bibliothecæ Annæbergensis. Lips. 1730.

Hvad Seckendorff havde til Hensigt med Teutscher Fürsten-Staat.

Af

Axel Nielsen.

Blandt de politiske eller, om man vil, de økonomiske Skrifter fra det 17. Aarhundrede i Tyskland indtager Seckendorffs Skrift: Teutscher Fürsten-Staat en ganske særegen Plads. Medens v. Schröder, Becher, Hörnigk o. a. har til Hensigt med deres Skrifter at gribe ind i og give Raad for Regeringspolitiken, idet de belærer om, hvilke Midler en Stat maa bruge for at naa den saa stærkt efterstræbte Lyksalighed, giver Seckendorffs Bog sig saa godt som udelukkende af med, hvorledes selve Statsmaskineriet bør indrettes for at naa det samme Maal. At give praktiske Raad kunde ikke blive hans Sag, mente sikkert Seckendorff; Statskunst var ikke og kunde ikke blive en Videnskab, der kunde behandles i Litteraturen*).

Bogen staar uden Efterfølgere i sin Art. Gang paa Gang blev Bogen oplagt, hvad der vidner om dens stadige Brug, og langt ind i det 18. Aarhundrede prises

*) Jfr. Seckendorffs Udtalelser om v. Schröder i 1686. Willisch: Arcana bibliothecæ Annæbergensis. Lips. 1730.

den i høje Toner. Saaledes skrev Ephraim Gerhard i 1710'erne en: *Einleitung zur Staats-Lehre und des Herrn von Seckendorf Politischen Schriften*, og har Eftertiden ogsaa vist, at *Casp. Sagittarius* overdrev, da han sagde: *quamdiu tamen orbis stabit, tum huic [o: Teutscher Fürsten-Staat] tum reliquis curis Seckendorffianis intemeratum manebit pretium ac decus nunquam intermoriturum**), saa mener endnu i 1776 Pütter, at Bogen stadig kan bruges med stor Nytte**).

Men Seckendorffs Ungdomsskrift staar, som det synes, ogsaa uden Forgængere. I Fortalen***) omtales vel Löhneiss' *Aulico-Politica*, dog Seckendorff tilføjer, at han ikke har haft dette Skrift ved Haanden under Udarbejdelsen af sin Bog, men blot erindrer, »dass darinnen mancherley Denckwürdige unnd unsere Teutsche Höffe absonderlich betreffende Sachen zu finden.« Unægtelig vinder Seckendorffs egen Bog ved Sammenstillingen med Löhneiss' da omtrent 30 Aar gamle Værk, hvis Indhold Roscher karakteriserer som »grösentheils selbstverständliche Gemeinplätze« †). At affærdige Löhneiss' mægtige Værk med disse ringagtende Ord, saaledes som Roscher gør det, lader sig dog ikke gøre; det har Krav paa Interesse ikke i Kraft af sit Indhold, men som Følge af det Standpunkt, hvorpaa Forfatteren staar, saa grundforskelligt, som det er, fra en senere Tids. Löhneiss indrømmer (p. 106—107) saaledes vel, at »die weisen Heyden als

*) *Hist. Schauplatz vorn. Staats- u. Rechtsgelehrten. Franckf. u. Lpz. 1710 p. 83.*

**) *Litteratur des teutschen Staatsrechts, Th. 1. Gött. 1776 p. 226.*

***) Her benyttes Udg. fra Franckf. a. M. 1656.

†) *Gesch. der National-Oek. in Deutschland. München 1874. p. 252.*

Socrates, Plato, Aristoteles, Cicero o. a. har søgt at finde Regler for, hvorledes Fyrsten bør styre Staten, men erklærer dog disse Klassikere for ubrugelige, idet des ihnen an dem vornembsten gemangelt, und dass sie nur allein der Natur und Vernunft gefolget, und Gottes Wort nicht gehabt haben, und kann demnach kein Philosophus, er sey so klug unnd gelehrt als er immer wolle, hiervon eine gewisse Regel, wie in andern Künsten, schreiben, als der einige Sophus Gott der allmechtige selbst«. Nu vilde det have været rimeligt, om Löhneiss havde skrevet sin Bog, udelukkende støttende sig til Biblen; dog dette er ikke Tilfældet. Fra den store Hedning Aristoteles overtager han saaledes Delingen mellem Etik og Politik, og ogsaa i hele Bogens Bygning er han stærkt paavirket af denne. Mange af de Emner, som den senere Politividenskab syslede med, findes saaledes behandlede af Löhneiss, og det er derfor med Rette, at Seckendorff nævner Löhneiss som sin Forgænger, forsaavidt som de begge ere Forløbere for Politividenskaben i Tyskland i det 18. Aarhundrede*).

Naar man ikke desto mindre maatte give Pütter Ret, naar han kalder Seckendorffs Bog »das erste Werk in seiner Art«, hænger dette sammen med den

*) Endnu kan nævnes et Skrift, som efter Titlen at domme skulde synes at have været et Forbillede for Seckendorff, nemlig Hartman Hartmannus: Gründtliche, wahrhaffte, kurtze Beschreibung, . . . , wie und welcher gestalt ein Churfürst, Fürst oder Herr sein Regiment gottseelichen, nutzlichen und wol anrichten und bestellen soll. Colonie 1573. Men en Læsning af denne Bog viser snart, at det ogsaa kun er efter Titlen, at Skriftet kan have tjent Seckendorff som Mønster, thi Indholdet bestaar blot i alm. Regler om, hvorledes Øvrigheden bør forholde sig, som at Fyrsten maa se Embedsmændene paa Fingrene o. lign.

Opdagelse af Politik som Videnskab, som skete i Tyskland omkring Midten af det 17. Aarhundrede, og som gjorde Teutscher Fürsten-Staat saa væsentlig forskellig fra Löhneiss' *Aulico-Politica*.

Efter at Aristoteles' Politik havde været benyttet af Thomas Aquin og hans Samtidige, som udaf den havde grebet Tanker, der lod sig forene med skolastisk Teologi, var den faktisk i flere Aarhundreder gaaet i Glemmebogen. Renaissancebevægelsen bragte den igen frem, og som den mest kendte Paavirkning, der kan udledes deraf, kan Jean Bodins Skrifter nævnes. I Tyskland var Udviklingen blevet sat noget tilbage som Følge af Reformationen; dog gjordes ogsaa her Aristoteles' Politik tilgængelig for den lærde Verden gennem Cammerarius' Udgave i Slutningen af det 16. Aarhundrede. Indført i og ret benyttet af den Kreds, som praktisk set havde mest Brug for den, kunde den dog ikke blive, saalænge Romerretten beherskede den tyske Retsvidenskab. Aristoteles' Politik kunde blive benyttet sammen med Plato, Cicero og andre Klassikere som Hjælpemiddel ved Behandlingen af *Jus publicum*, men heller ikke mere. Stærkere eller svagere kunde de forskellige Forfattere være paavirkede af Aristoteles, men Hovedkilderne var og blev dog *corpus juris civilis*, og især *Glossa* og *Postglossatorernes* Skrifter; her skulde og maatte Svaret findes paa de Spørgsmaal, Samfundets Udvikling førte med sig. Der kom derfor en hel Litteratur frem om Spørgsmaal, som kun daarligt lod sig forene med *Jus publicum*, og som de mest bekendte Eksempier herpaa kan nævnes Besolds, Obrechts og Klocks Skrifter. Der kunde hos enkelte af disse Forfattere komme en vis ubestemt

Længsel frem, som om de følte, at det Grundlag, hvorpaa de stod i deres Skrifter, ikke længere passede til Tiden. Klock til Eksempel har flittigt læst baade Lipsius og Bodin, og denne sidste, mener han, er den fortræffeligste Forfatter, han kender, men følge denne, formaar han ikke, simpelthen fordi han ikke ret kunde forstaa ham. Før der kunde komme en virkelig politisk Videnskab frem i Tyskland, maatte Romerretten skydes til Side, og dette skete som bekendt i det 17. Aarhundrede; blandt en af Banebryderne for en tysk Retsvidenskab maa Conring nævnes.

De klassiske Studier havde i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede fundet et Hjemsted i Holland, og der kom her gennem Studiet af Aristoteles en hel politisk Litteratur frem, hvoriblandt kan nævnes Justus Lipsius' *Politicorum sive civilis doctrinæ libri VI* og Daniel Heinsius' *Oratio de civili sapientia*, eller, for at nævne Værker, hvori den nye Opfattelse havde sat sit Spor, Boxhorns Skrifter. En stor Del af denne Litteratur var selvfølgelig kendt i Tyskland, men deres egentlige Indtog holdt disse Arbejder dog først med Hugo Grotius' *De jure belli et pacis*, og dette var første Aar efter, at Udgivelsen havde fundet Sted, idet Romerretten, som nævnt, først maatte forlades.

I Fortalen (§ 42) til sin Bog roser som bekendt Grotius Aristoteles, berømmer ham som den ypperste blandt Filosoferne, og anbefaler med ét Ord Studiet af Aristoteles som Grundlag for Politik; først igennem Grotius blev Aristoteles' Politik taget fra Teologien, som i saa mange Aarhundreder havde ruget over den.

Med hele den Autoritet, Grotius' Navn gav i Tyskland i Tiden efter 1640, — og den var, som det vil

vides, overordentlig stor — anbefaledes saaledes Studiet af Aristoteles' Politik. Det blev Conring, som blev Talsmanden herfor i Tyskland, og som til sine mange andre Videnskaber ogsaa føjede Politiken.

Men hertil kom en anden Omstændighed. Medens det saaledes tidligere havde været omdisputeret, hvorvidt Aristoteles' Politik var et videnskabeligt Arbejde eller et populært — thi saaledes opfattedes da Forskellen mellem de akroamatiske og de exoteriske Skrifter*) — var det nu almen anerkendt som et akroamatisk Skrift. Dette var af stor Vigtighed for dets Skæbne. Thi vel indrømmedes det, »fructum etiam ex sermonibus exotericis colligi, non scientiam et veritatem, sed tantum opinionem«**), men at bygge en Videnskab op paa et exoterisk Skrift kunde man saaledes ikke. Dette forklarer tillige, hvorfor Aristoteles' Økonomik ikke samtidig toges op til Bearbejdelse.

Hertil kom nu endelig ogsaa, at den empiriske Metode, som maatte følges ved Opbyggelsen af en tysk Retsvidenskab, var den samme, som Aristoteles havde fulgt i sin Politik, efter hvad man da mente; man saa, at Aristoteles havde gjort store Samlinger af Statsforfatninger og havde benyttet disse til at skrive sin Politik, og sluttede deraf, at Aristoteles havde naaet sine Resultater i Politiken ad induktiv Vej; man saa ikke, at den empiriske Metode jo i Virkeligheden ikke er brugt af Aristoteles, idet han faktisk kun benytter sit Materiale som Bevis for Sætninger, som er vundne ganske deduktivt.

*) Se nærmere Ph. Scherbii Theses philosophicæ. Ambergæ 1603.

**) Scherbii op. cit. Th. XIX.

Men, som sagt, da mente man, at Aristoteles' Politik var bygget induktivt op, og man saa heri den Vej, som man nødvendigvis maatte følge. Man lærte heraf, som Bodin i sin Tid, at Statsbeskrivelse var et nødvendigt Grundlag for Politiken, det var med andre Ord Statistiken, som blev den selvfølgelige Konsekvens. Men ligesom der skulde gives en tysk Retsvidenskab, skulde der ogsaa gives en tysk Politik, mente Conring, og her haves et af Berøringspunkterne med Seckendorffs Teutscher Fürsten-Staat.

Conring synes dog ikke stadig at have haft ganske den samme Opfattelse af, hvorledes Politik burde drives. Saaledes siger han i Fortalen til sin Udgave af Aristoteles' Politik: *Et vero ea est Aristotelis eruditio et in civili quoque sapientia auctoritas, ut ejus sit sententiis, haud minus propemodum quam oraculis fidendum: a qua dignitate promiscua scriptorum turba plurimum abest*«, og andetsteds fortæller han, at da han begyndte at læse over *civilis prudentia*, »*solius Aristotelis vestigia sumpserim mihi calcanda*«. Her var Bogen i Politik, og man ser, hvor langt bort man da var kommen fra Freigius' Mening, som i Slutningen af det 16. Aarhundrede nævnede Moses, Plato, Aristoteles, Cicero og Justinian som de største politici. Nu gaves kun én, Aristoteles. Efter disse Conrings Ord maatte man nu tro, at Politik dyrkede man gennem Studiet af Aristoteles' Værk, og saaledes opfattedes det ogsaa af de fleste Forfattere, som skrev om Politik i de følgende Aartier. Maaske har Conring brugt saa stærke Ord, fordi det var Fortalen til selve Aristoteles' Politik, han skrev, sikkert er det i hvert Fald, at, da den første Begejstring over Aristoteles var forsvundet, saa Conring

i Aristoteles' Politik ikke saa meget Lærebogen i Videnskaben selv, som Lærebogen i Metoden. Grotius selv havde indskærpet ikke at glemme Ciceros Ord: *amicus Plato etc.*, og senere hen ser vi da ogsaa Conring tilrettelægge Opdragelse af en Yngling i *civilis prudentia* saaledes*), at han skulde begynde med Aristoteles Politik, men derefter give sig i Lag med Historie, *Jus publicum imperii* og Statskundskab. Man maatte lære det Land at kende, som man skulde vie sine Evner, og Kendskabet til Aristoteles var ikke nok. Dette viser, at Conring tænkte paa en særlig tysk Politik, som der skulde gives en tysk *Jus publicum*.

Man inddelte Aristoteles' Politik i 2 Dele, *pars constitutiva* og *pars administrativa*, og dermed faldt Inddelingen af Politik overhovedet naturligvis sammen. Som nu Horn skrev over den første Del i sin berømte Bog**), skrev Seckendorff om den anden Del, men tillige i Conrings Aand, saa at hans *Teutscher Fürsten-Staat* med Rette kunde kaldes *pars administrativa civilis prudentiæ germanicæ*.

En af Seckendorffs Biografer***) anvender følgende Udtalelse paa *Teutscher Fürsten-Staat*: *Statum in primis provinciarum Germanicarum examinare et ad regulas prudentiæ politicæ applicare propositum fuit*, og en anden, Chr. Thomasius, siger †): »Der in seinen noch blühenden Jahren verfertigte Fürsten-Staat ist nichts anders,

*) Fortalen i Conrings Udgave af Tacitus: *De mor. germ.* Helmst. 1652.

**) Joh. Fr. Horn: *Politiorum pars architectonica de civitate*. Traj. ad Rhen. 1664.

***) G. Schreber: *Historia vitæ et meritorum ... Viti Ludovici a Seckendorff*. Lips. [1733]. p. 140.

†) *Klag- und Trauer-Rede*. Halle 1692.

als eine kurtzgefasste wohlgegründete Lehre, wie die Götter dieser Welt und ihre Rathgeber das Regiment klug und weisslich, zu ihrer selbst eigenen Ruhe und zum Vergnügen ihrer Unterthanen führen sollen«. Men hvor Seckendorff havde faaet Principperne fra, faar man ikke at vide; dog hvorfra skulde de være tagne om ikke fra Aristoteles' Politik.

At jævnføre her nærmere Grundprincipperne i to saa kendte Værker er unødvendigt; det maa være nok at fremdrage nogle enkelte Punkter.

Man vil lægge Mærke til, at den Skelnen mellem herskende og beherskede, som findes hos Aristoteles, gaar igen hos Seckendorff; han fremhæver vel, at Regeringen er til for Opretholdelse af den almene Nytte og Velstand, men han kender intet til den Fyrstens og Folkets Fælles-Interesse, som findes hos Kameralist-erne i det 18. Aarhundrede, der har været under Paa-virkning af den nyere tyske Filosofi. Med Aristoteles fremhæver Seckendorff Betydningen af en sund Befolkning, og det er ligledes i Overensstemmelse med Aristoteles, at han bestemmer Grænsen for det mulige Folketal, og at han fremhæver Betydningen af en stor Befolkning. Selvfølgelig maatte den aristoteliske Dyd hos Seckendorff — saa stærkt religiøst bevæget som han var hele sit Liv — blive til den kristne Religion, men denne indtager faktisk samme Stilling som Dyden hos Aristoteles.

Hvad angaar selve Ordningen af Administrationen kunde Seckendorff selvfølgelig ikke bruge Aristoteles, men han tager dog fra denne selve Grundprincipperne, naar han bestemmer, hvilke Opgaver Staten skulde tage sig af. At han iøvrigt saa udelukkende tog Sigte

paa tyske Forhold bevirkede Bogens praktiske Brugbarhed.

Som Resultat bliver altsaa, at det, Seckendorff tilsigtede med *Teutscher Fürsten-Staat*, var at skrive paa Grundlag af Principperne i Aristoteles' Politik en *pars administrativa civilis prudentiæ germanicæ*, om saa ogsaa ydre Forhold gav selve Stødet hertil.
